

První Rakouská republika ve znamení „berličkového kříže“

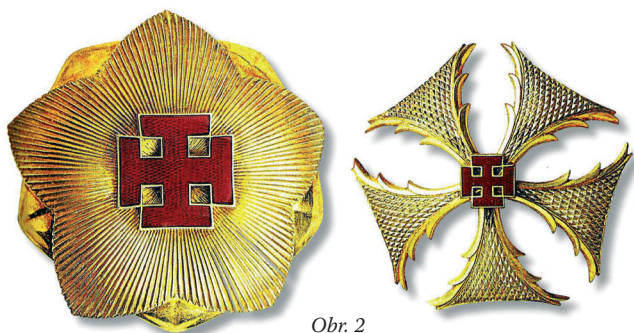
Sběratel, který se zabývá reáliemi Rakouské republiky z let 1918 až 1938, se nutně setkává se znamením *berličkového kříže*. Toto znamení se objevilo na několika mincích té doby i na poštovních známkách, zejména však na vyznamenáních.

Ale jak je to vlastně s tímto „berličkovým křížem“? Odpověď na tuto otázku musíme hledat v hlubokém středověku, v době křížáckých výprav do Svaté země a tím i samozřejmě v počátcích heraldiky. V 11. století, kdy vzniklo křesťanské Jeruzalémské království, se objevuje na bílých praporech tohoto středověkého státečku žlutý kříž, mezi jehož rameny jsou umístěny i další malé křížky. Hlavní kříž má zvláštní tvar – jeho ramena jsou vždy ukončena krátkým příčným břevnem, a tak tvar ramene kříže připomínal tehdejší berli pro zraněné a mrzáky. Od té doby se takový kříž v heraldice označuje jako berličkový. Tento berličkový kříž doprovázený čtyřmi malými křížky také nazýváme jeruzalémským a dodnes se s ním můžeme setkat na dekoracích Řádu rytířů Božího hrobu – v tomto případě je kříž

zbarven červeně a nosí se na černé stuze (obr. 1).

Po rozpadu habsburské monarchie a vzniku první Rakouské republiky nastala situace, kdy byly zrušeny všechny monarchistické řády a vyznamenání. Mladý stát byl nucen se vypořádat s jejich absencí a byl postaven před úkol také vytvořit nějaké státní reprezentační vyznamenání. Bylo třeba je odlišit od vyznamenání habsburských, ale přitom mělo navazovat na rakouské tradice. Komisi, která rozhodovala o zřízení tohoto nového státního vyznamenání, se nabízel celá řada tvarů křížů, které známe z evropské faleristiky. Dnes již přesně nevíme, kdo přišel s nápadem použít jako výchozí tvar berličkový kříž, oprotěný od malých křížků jeruzalémského kříže. Možná, že to byl sám předseda komise, prezidiální místoředitel dr. Klastersky, možná některý ze slovných vídeňských výtvarníků (většinou představitelů tehdejšího designérského směru art-deco, mezi nimiž byl i moravský rodák Josef Hoffmann). Tento nápad se setkal s porozuměním rakouských politiků, většinou představitelů křesťanské lidové strany. Vyznamenání bylo uvedeno v život v roce 1924 pod názvem „Čestný odznak za zásluhy o Republiku Rakousko“. Dnes po odstupu desítek let od založení tohoto republikánského řádu musíme konstatovat, že vyznamenání po výtvarné stránce bylo velmi zdařilé a znamenalo obohacení evropské faleristiky (srovnej obr. 2, 3,

Obr. 2

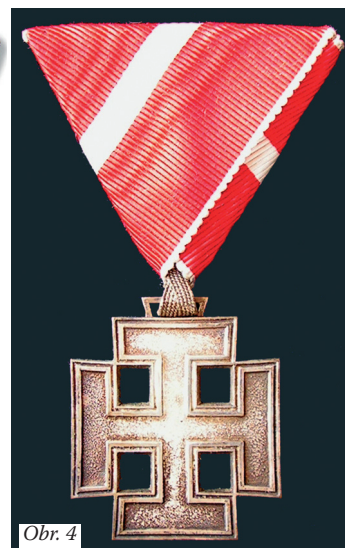
4 kde uvádím několik typů dekorací tohoto vyznamenání). Ironií dějin je, že vyznamenán tímto řádem byl v r. 1926 i československý prezident T. G. Masaryk, velký odpůrce rakouské monarchie a ctitel demokratických idejí.

Na tomto místě musíme odbočit i do numismatiky. Znamení berličkového kříže, velmi podobné tvaru jako na vyznamenání, se objevuje

na drobných rakouských mincích. Jde o měděnou minci v hodnotě 200 korun (1924), která se změnila po měnové reformě v roce 1925 na minci 2 groše, platnou až do záboru Třetí říši (obr. 5), a o kuproniklovou minci 5 grošů z let 1931 až 1938.

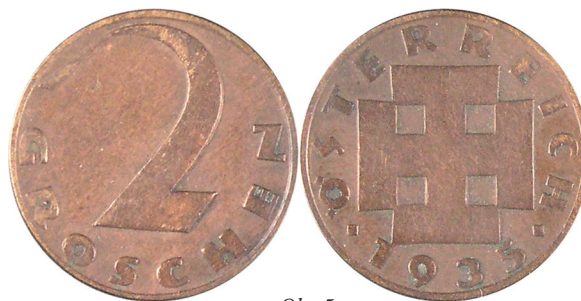

Obr. 3

Obr. 4

Hlavní doba nadvlády berličkového kříže nastala v Rakousku v letech 1933 až 1938. Příčinu musíme hledat v politických poměrech na přelomu 30. let. Ekonomická krize té doby vedla k sociálním třenicím i v Rakousku, třídní citění se vyhrcovalo. Politické strany vytvářely své paramilitární organizace jak socialistické, tak křesťanské, a aktivizovali se Hitlerovi stoupenci v rakouské odnoži NSDAP. V roce 1932 se stal kancléřem dr. Engelbert Dollfuss, který jako křesťanský sociál a upřímný rakouský vlastenec se domníval, že svými reformními kroky uchrání svůj stát před sociálními bouřemi. Obával se hitlerovského nacismu. Bohužel jeho zvolené metody vládnutí byly zcela kontroverzní. Jednak rozpustil parlament a zrušil politické strany, a to nejen komunistickou a nacistickou, ale i sociální demokracii. Potom založil nadstranickou Vlasteneckou frontu, do níž vtělil své křesťanské sociály. Změnou ústavy měl být učiněn krok ke stavovskému státu. Byly to fašizující a totalitní myšlenky. Jsou známa Dollfusova slova ze září 1933: „Doba partajního panství je pryč. Odmítáme rovnostářství a teror. Chceme sociální, křesťanský, německý stát Rakousko, založený na stavovských základech se silným autoritativním vedením.“ Tyto tendence vyvolaly u části obyvatelstva nesouhlas, a tak se v únoru 1934 aktivovaly ozbrojené složky sociální demokracie a - podporovány nacisty - vyvolaly ve Vídni povstání, které bylo vojskem a policií zlikvidováno. Sociální demokracie se tak dostala do svízelné situace, její organizace byly likvidovány a dosud žijící sociálnědemokratické

Obr. 5

spolky rozpuštěny. A aby toho nebylo dost - v červenci 1934 přepadla kancléřství skupina nacistů, příslušníků tajného SS-Regimentu 89, a Dollfusse za nezdařené povstání zavraždila. Atentátníci byli pochytní, souzeni a popraveni. Portrét Dollfusse znají filatelisté z jedné rakouské známky 10S z r. 1936 (Michel 588 – obr. 6) a dalších dvou z roku 1937. Poprsí kancléře na známce 10S je zobrazeno před rakouským praporem,